

УДК 338.24:663.5

Я. В. Паламаренко,
аспірант кафедри економіки, Вінницький національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ СПИРТОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Y. Palamarenko,
postgraduate of Department of Economics and Business, Vinnytsia National Agrarian University

FEATURES OF THE SYSTEM OF MANAGEMENT ENTERPRISES IN THE ALCOHOL INDUSTRY OF UKRAINE

У статті розкрито поняття та сутність "управління" і, зокрема, "управління підприємством" як економічних категорій. Наведено основні підходи, на яких базується система управління підприємством. Визначено функції управління підприємством та розкрито їх зміст. Висвітлено основні напрями звичайної діяльності підприємства спиртової промисловості. Розглянуто основні принципи та елементи системи управління підприємством спиртової промисловості. Візуально зображено шкалу рівнів якості й дерево властивостей системи управління. Запропоновано механізм взаємодії підприємства спиртової промисловості з групами економічного впливу. Проаналізовано методи управління. До особливостей системи управління, у сфері спиртової промисловості, особливу увагу приділено аналізу управління ресурсним потенціалом. Розглянуто організаційну структуру управління підприємством спиртової промисловості, бо саме вона визначає склад підрозділів апарату управління, їхню взаємозалежність і взаємозв'язок, цей фактор несе в собі вагомий складову, яка націлена на кінцевий результат.

The article reveals the concept and essence of "control" and, in particular, "enterprise management" as an economic category. The main approaches that underpin the management system. Defined the functions of management company and disclosed their content. The basic directions (kinds) of the ordinary activities of the enterprise of alcohol industry. Basic principles and elements of enterprise management system of the alcohol industry. Visually depicted scale levels of quality and wood properties of the control system. The mechanism of interaction of the enterprises of alcohol industry groups economic influences. The methods of control. The special features of the control system in the field of alcohol industry, special attention is paid to the analysis management of resource potential. The organizational structure of enterprise management the alcohol industry, because it determines the composition of the units of administration, their interdependence and the relationship between this factor carries significant component, which aimed at the final result.

Ключові слова: управління, система управління, функції, методи, принципи управління, механізм, показники, спиртова промисловість, підприємство.

Key words: management, control system, functions, methods, management principles, mechanism, indicators, alcohol industry, enterprise.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Економічна ситуація в Україні обумовлює необхідність створення нових організаційних форм, прийомів і методів управління підприємствами в усіх сферах діяльності. Динамічні зміни у зовнішньому середовищі, недосконалість механізмів і методів управління підприємствами, потребують застосування сучасних систем, які дозволяють підвищувати ефективність роботи підприємства, зменшувати ризики при прийнятті управлінських рішень та завоювати конкретні переваги на ринку [7, с. 258]. Мінливість середовища господарю-

ючих суб'єктів, додає особливу актуальність і значущість дослідженню сучасної системи управління підприємством спиртової промисловості.

Економічне становище підприємства залежить від ефективності управління його фінансово-господарською діяльністю, що є відкритою системою. Управління такою відкритою системою є досить складним завданням і потребує постійної координації дій між підрозділами, всередині підрозділів, із зовнішнім оточенням. У сучасних умовах підприємства спиртової промисловості зіткнулися із завданням виживання та успішного розвитку в ринкових умовах

жорсткої конкуренції. Вирішення цієї проблеми змушує по іншому поглянути на організацію їх діяльності. Ключ до вирішення проблеми — нові аспекти системи управління [8, с. 101]. Останніми роками з'явилася концепція управління підприємством, відповідно до якої воно по своїй економічній природі потребує ефективного управління. Залишається невирішеним питання щодо дослідження поняття "система" та "управління підприємствами спиртової промисловості", тому дана тема є актуально.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Багато науковців досліджують проблематику питань щодо вивчення особливостей системи управління підприємством та пошуку шляхів її ефективності, серед них: В.І. Гринчуцький [1], О.С. Іванілов [2], Я.В. Лісун [3], О.Г. Ратушняк [7], А.Є. Марчук [5], Е.Т. Карапетян [1], І.Б. Олесків [6], Т.І. Сергієнко [8], С.М. Ткаченко [9], О.І. Шаманська [4], Н.М. Яркіна [10] та інші. Більшість наукових робіт вчених-економістів відзначається важливістю проблем формування системи управління на підприємствах, ефективного управління ресурсним потенціалом підприємства, групи економічного впливу в системі управління підприємством, дослідження основних принципів управління.

Система управління належить до найбільш гострих, складних і надзвичайно актуальних не лише в науковому, а й у практичному плані, адже від її побудови і запуску, як єдиного механізму, буде залежати результат діяльності підприємства, у нашому випадку — спиртової промисловості.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розробка і впровадження результативних систем управління підприємствами спиртової промисловості з урахуванням їх специфіки і особливостей для забезпечення їх стійкого розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У діяльності кожного підприємства здійснюється управління. Так, управління — складний і динамічний процес, керований і здійснюваний людьми для досягнення поставленої мети. Після того, як встановлено цілі управління, необхідно знайти найбільш ефективні шляхи та методи досягнення їх. Особлива роль методів управління полягає у тому, щоб створити умови для чіткої організації процесу управління, використання сучасної техніки і прогресивної технології організації праці і виробництва, забезпечити їх максимальну ефективність при досягненні поставленої мети [2, с. 132].

Ефективність функціонування економічних систем, ключове місце серед яких посідає підприємство, багато в чому визначається тим на скільки злагоджено є раціонально взаємодіють між собою їх елементи в процесі реалізації поставленої мети, тобто наскільки дієва та адекватна відповідна система управління. Управління підприємством будучи складною, багатоаспектною економічною категорією, науково-практична значущість якої не викликає сумнівів, еволюціонує, якісно змінюється й розвивається у відповідь, на динамізм та ускладнення суспільного виробництва та ринкових відносин.

Поняття "управління" і, зокрема, "управління підприємством" належить до тих економічних категорій тео-

ретико-методичних основи яких опрацьовували практично в усіх наукових економічних школах. Особливо вагомий внесок у теорії управління було зроблено у ХХ ст. Управління підприємством — це постійний і системний вплив на діяльність структурних підрозділів підприємства для забезпечення їх узгодженої роботи з метою досягнення цілей діяльності підприємства [10, с. 133].

Управління підприємствами спиртової промисловості здійснюється через функції управління, які забезпечують формування способів управлінського впливу і відображають суть та зміст управлінської діяльності на всіх рівнях управління. Серед функцій управління розрізняють загальні та специфічні. Загальні функції виділяються з урахуванням стадій управління: планування, організації, координації, мотивації та контролю. Специфічні функції управління виділяються, насамперед, за формою поділу управління на складові частини: кадрова функція, виробнича функція, фінансова функція, функція забезпечення ресурсами і функція розвитку матеріально-технічного забезпечення, а також використання технологій та технологічних процесів у виробництві [4, с. 36].

Тому розкриємо сутність основних функцій управління:

Планування — процес визначення цілей, яких підприємство хоче досягти за певний період, а також засобів, шляхів та умов їх досягнення.

Організація — визначення і розподіл серед виконавців, окремих завдань, повноважень та відповідальності.

Мотивація — створення умов за яких виконавці, зможуть і бажатимуть виконувати пропоновану роботу як найкраще.

Контроль — вимірювання результатів діяльності підприємства і її корегування у разі виявлення значних відхилень від плану [5, с. 26].

Невід'ємною складовою системи управління спиртової промисловості виступають методи впливу. Зміст поняття "методи управління" впливає із суті і змісту управління і належить до основних категорій теорії управління. Практична реалізація функцій управління здійснюється за допомогою системи методів управління. Привести в дію організовану систему, щоб одержати потрібний результат, можна лише через вплив на неї керуючого органу чи особи. Відповідно до цього розрізняють такі методи управління:

- економічні;
- соціально-психологічні;
- організаційні методи управління діяльністю підприємств.

Усі названі методи управління діяльністю підприємств органічно взаємозв'язані й використовуються не ізольовано, а комплексно.

1. Економічні методи управління — це такі методи, які реалізують матеріальні інтереси участі людини у виробничих процесах через використання товарно-грошових відносин. Ці методи мають два аспекти реалізації. Перший аспект характеризує процес управління, зорієнтований на використання створеного на загальнодержавному рівні економічного сегмента зовнішнього середовища. Другий аспект економічних методів управління зв'язаний з управлінським процесом, орієнтованим на використання різноманітних економічних ва-

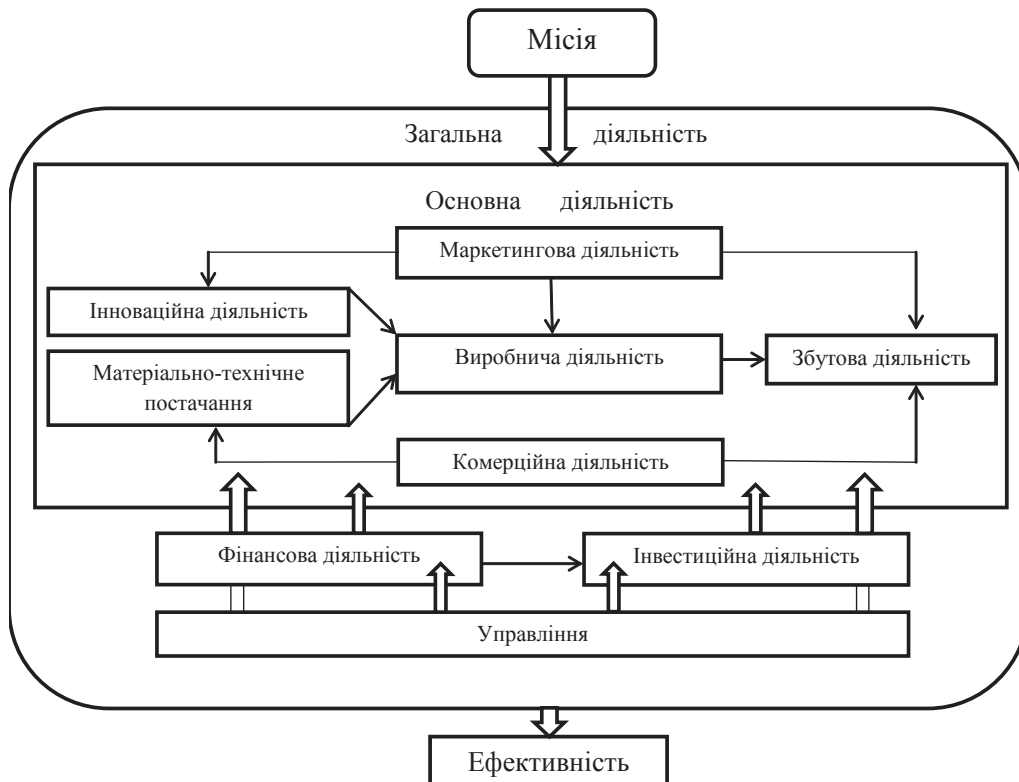


Рис. 1. Напрями звичайної діяльності підприємства

Джерело: узагальнено автором на основі [10].

желів таких, як фінансування, кредитування, ціноутворення, штрафні санкції тощо.

2. Соціально-психологічні методи управління реалізують мотиви соціальної поведінки людини [2, с. 132].

3. Адміністративно-організаційні — реалізують мотиви примусового характеру. Ці методи поділяються на регламентуючі (подання методичної, інструктивної, законодавчої допомоги працівникам) і розпорядчі (розподіл завдань, контроль за виконанням, застосування в разі потреби адміністративних, матеріальних та карно-правних санкцій).

Провідними треба вважати саме економічні методи. Організаційні методи створюють передумови для використання економічних методів. Соціально-психологічні методи доповнюють організаційні та економічні й утворюють у сукупності необхідний арсенал засобів управління діяльністю підприємства, будь-якого суб'єкта підприємницької чи іншої діяльності [5, с. 26].

До особливостей системи управління, у сфері спиртової промисловості, доцільно буде звернути увагу на управління ресурсним потенціалом. Дане питання влучно дослідила вчений-економіст Шаманська О.І. Вона стверджує, що однією з найбільш важливих задач за умов наявності ресурсного потенціалу є процес ефективного його використання. При цьому управління забезпечує життєдіяльність кожного підприємства, яке передбачає активну діяльність, що направлена на досягнення потрібних цілей. В науковій літературі управління розглядається як свідомий, спрямований, координуючий і організуючий процес, за допомогою якого забезпечується виконання поставлених перед підприємством завдань. Такий процес управління вимагає проведення корегуючих заходів, які передусім спрямовані

на усунення змін та відхилень, приведення їх у відповідність із встановленими цілями та завданнями [4, с. 28].

Управління підприємством є одним з напрямів його звичайної діяльності і при цьому необхідною та обов'язковою умовою, що забезпечує цілісність, синергічність і протиентропільність підприємства як виробничої системи. Будучи самостійним видом діяльності, що реалізується в межах звичайної діяльності виробничого підприємства, управління "накладається", "пронизує" решту напрямів його діяльності (рис. 1), забезпечуючи тим самим як можливість їхнього безпосереднього здійснення так і сумісну узгодженість у реалізації загальної мети діяльності підприємства. Ключова роль управління полягає в мобілізації ресурсів підприємства на здійснення позначених на рисунку видів діяльності й відповідних процесів, а також у підтримці балансу між ними [10, с. 131].

Розглядаючи "управління підприємством", як економічну категорію необхідно чітко позначити його сутність і зміст. Зауважимо, що економічні категорії — це наукові абстракції які відображають існуючі економічні відносини, їх різні прояви та сторони. "Управління підприємством" як економічна категорія являє собою логічне поняття, яке відокремлено характеризує сутність цілком визначеного економічного явища.

Отже, підхід до управління підприємством спиртової промисловості має базуватися на таких передумовах:

— сучасне підприємство слід розглядати як складну систему, яка характеризується великою кількістю елементів різної природи з властивостями, більшість яких неможливо представити у формалізованому вигляді;

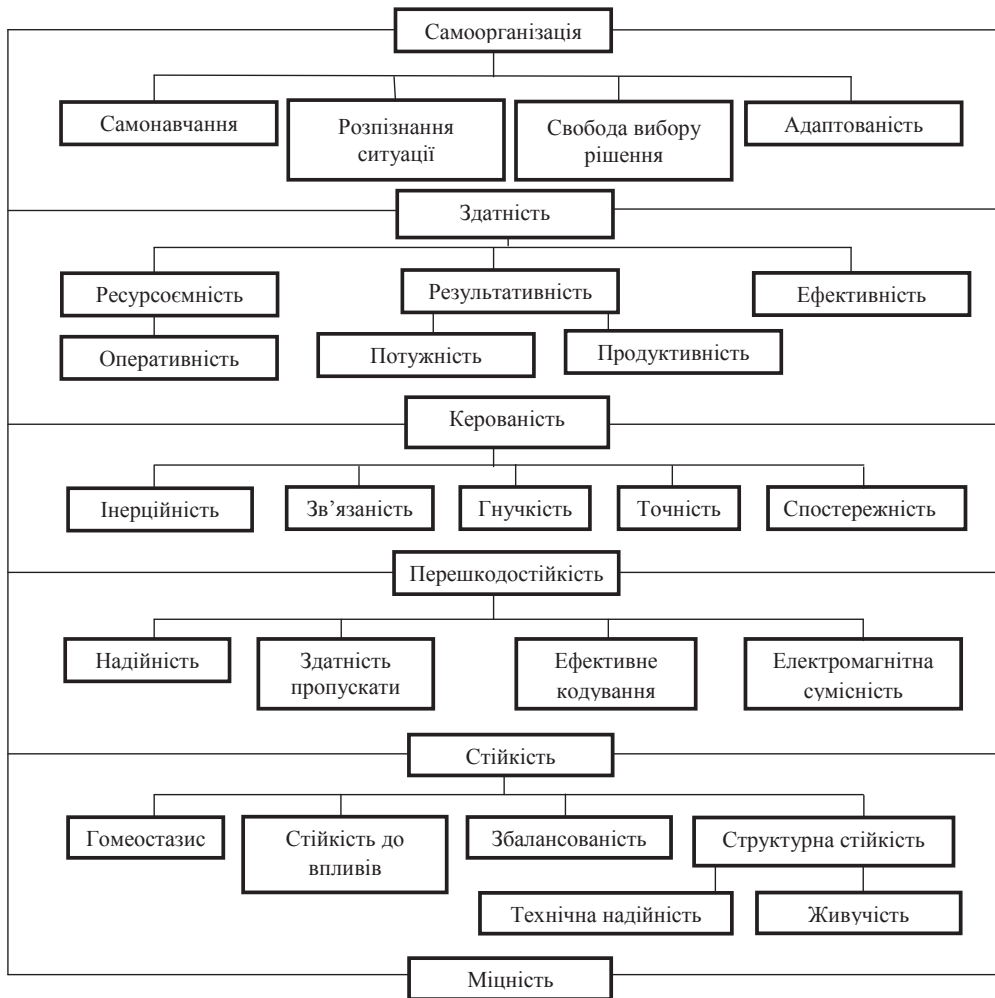


Рис. 2. Шкала рівнів якості й дерево властивостей системи управління підприємствами спиртової промисловості

Джерело: узагальнено автором на основі [9].

— традиційно-декомпозиційна модель підприємства не дає змоги одночасно встановити елементний склад підсистем підприємства і стійких зв'язків між ними;

— діагностичну інформацію для прийняття обґрунтованих рішень важко зібрати і формалізувати;

— нечіткість існуючих проблем, які мають бути вирішені в процесі реалізації стратегії підприємства, створює проблему вибору цілей розвитку гнучкості підприємств [3, с. 172].

У свою чергу, управління підприємством спиртової промисловості слід розглядати як складний, специфічний процес, особливу форму економічних відносин, що має свою логіку розвитку, змін та концепцій управління, що спрямоване на результативність та ефективність поставлених цілей. При цьому це така система, яка поєднує у виробничому процесі різноманітні матеріальні елементи, людські ресурси та інформаційні зв'язки.

У якому б контексті не розглядалося управління підприємством, в його основі лежить поділ праці, що породжує об'єктивну необхідність координації різних видів і різновидів праці, трудової діяльності, здійснюваної в межах відповідних напрямів господарської діяльності. Пошук нових напрямів на технічне переозброєння та упровадження інновацій для організації виготовлення принципово нової продукції, що забезпечить

відновлене виробництво конкурентної продукції, в свою чергу це призведе до подолання найбільш тяжких етапів переходу до ринкових відносин [10, с. 133].

При оцінці якості систем з управління визнають доцільним застосування декількох рівнів якості, ранжированих у порядку зростання складності розглянутих властивостей. Емпіричні рівні якості одержали назви "стійкість", "керованість", "здатність", "самореалізація". Порядкова шкала рівнів якості та дерево властивостей систем з управління наведені на рисунку 2.

Первинною якістю будь-якої системи і є стійкість. Для простих систем стійкість поєднує такі властивості, як міцність, стійкість до зовнішніх впливів, збалансованість, стабільність, гомеостази (здатність системи повертатися в рівноважний стан при виведенні з нього зовнішнім впливами). Для складних систем характерні різні форми структурної стійкості, такі як надійність та виживання. Більш складним, ніж стійкість є перешкодостійкість, що розуміється як здатність системи без перекручування сприймати й передавати інформаційні потоки. Перешкодостійкість поєднує ряд властивостей притаманних в основному системам управління. До таких властивостей відносяться надійність інформаційних систем і систем зв'язку, пропускну здатність можливість ефективного подолання інформації.

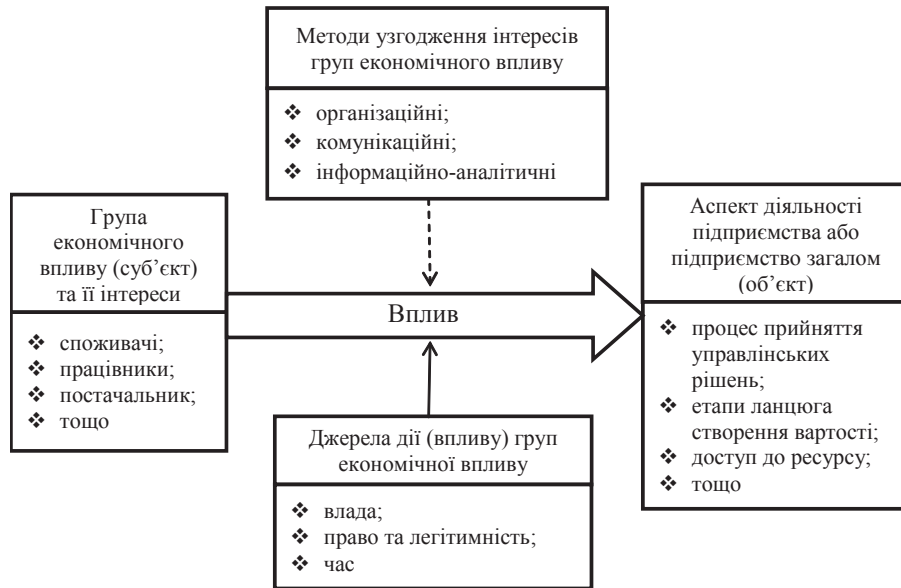


Рис. 3. Механізм взаємодії підприємства спиртової промисловості з групами економічного впливу

Джерело: узагальнено автором на основі [6].

Наступним рівнем шкали якості системи є керуваність, здатність системи переходити за кінцевий час у необхідний стан під впливом керуючих впливів. Керуваність забезпечується наявністю прямого та зворотного зв'язку, поєднує такі властивості системи, як гнучкість управління, оперативність, точність, продуктивність, інерційність, зв'язаність, спостережність об'єкта управління. На цьому рівні якості для складних систем керуваність включає здатність прийняття рішень, щодо формування керуючих впливів.

Щодо здатності, то якістю системи, що визначає її можливість, досягнення необхідного результату, на основі наявних ресурсів у заданий період часу. Така якість характеризується такими властивостями, як результативність (продуктивність, потужність), ресурсоемність і оперативність. Отже, здатність — це потенційна ефективність функціонування системи, здатність одержати необхідний результат при ідеальному способі використання ресурсів та відсутності впливів зовнішнього середовища [9, с. 48].

Для забезпечення стійкості наведеної системи слід дотримуватися таких умов: безперервності управління, виключення помилок і затримок в оцінці стану об'єкта управління та чітких дій персоналу.

У процесі функціонування системи управління підприємством проявляється ряд притаманних тільки їй певних властивостей:

1. Складність — управління підприємством включає складові які, в свою чергу, можна поділити на дрібніші елементи.

2. Структурність — управлінню підприємством притаманна певна ієрархічна побудова, яка відображає зміст і співвідношення складових і здатна підтримувати цілісність системи.

3. Динамічність — управління підприємством формується та розвивається в умовах не стабільного середовища враховуючи відкритість та динамічність змін.

4. Адаптивність — підприємство має швидко реагувати на зміни, які відбуваються у внутрішньому та зовнішньому середовищах.

5. Пропорційність — усі структурні елементи управління формуються в умовах узгодженості їх кількості.

6. Часова обмеженість — реалізація управління підприємством є завданням довгострокового характеру, що зумовлено неможливістю врахування всіх факторів впливу у короткому строковому періоді; реалістичність — чинники, що формують стратегічну гнучкість повинні мати конкретну практичну спрямованість [3, с. 175].

Вагоме місце, при дослідженні даного питання посідає організаційна структура управління підприємством спиртової промисловості визначає склад підрозділів апарату управління, їхню взаємозалежність і взаємозв'язок. Група керівників і спеціалістів, на яку покладені відповідальність за здійснення процесу вироблення і реалізації управлінських рішень, складає апарат управління підприємством. Апарат управління включає управлінський персонал у масштабі всього підприємства, а також його структурних підрозділів.

Більшість вчених і спеціалістів розрізняють два типи організаційних структур управління — ієрархічний (бюрократичний) та органічний. До першого типу організаційних структур належать: лінійна, функціональна, лінійно-функціональна, лінійно-штабна, дивізіональна та ін. Другий тип організаційних структур — органічний характеризується помірним використанням формальних правил і процедур, децентралізацією, гнучкістю структури влади, участю в управлінні нижчих рівнів [1, с. 177].

В економіці підприємства розрізняють відповідно до змісту економічні, соціальні, технічні та екологічні групи, цілей чи класи цілей у цільовій системі. У зв'язку з цим ефективність необхідна розділити на дві великі групи:

1. Економічну — характерну для комерційних підприємств.

2. Соціальну — характерну для некомерційних підприємств. У межах цих груп можуть бути виділені додаткові види, що відображають конкретну сферу діяльності підприємств.

В Україні одночасну взаємодію підприємства з декількома групами економічного впливу практично не досліджено. Дослідження взаємовідносин груп економічного впливу з підприємством переважно були спрямовані на вивчення взаємодії підприємств з окремими соціально-економічними суб'єктами. У разі дослідження взаємозв'язку груп економічного впливу та підприємства буде суб'єктом впливу, а підприємство загалом або аспекти його діяльності — об'єктом впливу. Узагальнено механізм взаємодії впливу підприємства з групами економічного впливу наведено на рисунку 3 [6, с. 14].

За механізмом з рисунку 3 соціально-економічні суб'єкти (групи економічного впливу) мають змогу впливати на діяльність підприємства на основі джерел впливу. Джерелами дії груп економічного впливу на діяльність підприємства є те що може змусити організацію у своїй діяльності частково враховувати інтереси групи економічного впливу, а саме владу, право та легітимність, а також фактор часу. Групи економічного впливу реалізують свій вплив, у випадку зацікавленості в діяльності підприємства. Дія груп економічного впливу може бути збалансована з боку підприємств спиртової промисловості за допомогою методів узгодження інтересів груп економічного впливу [6, с. 38].

ВИСНОВКИ

Економіка сучасної держави складається з великої кількості різних, тісно пов'язаних між собою галузей виробництва. Ця складна система, як і окремі її елементи, при правильному управлінні здатна безперервно поширюватись і вдосконалюватись. У зв'язку з цим з'являються принципово нові засоби праці, вводяться нові технологічні процеси, змінюється співвідношення і сам характер залежності між різними галузями виробництва і підприємствами. Все це викликає необхідність глибокого вивчення процесів організації особливостей системи управління підприємствами спиртової промисловості, адже ця галузь знаходиться в занепаді і потребує модернізації та інноваційних впроваджень у виробництво.

Система управління підприємствами спиртової промисловості потребує цілеспрямованої адаптації сучасним правилам ринкової гри, аби ця галузь була конкурентоспроможною. В основі ринкових невдач, підприємств спиртової промисловості, лежить те, що їх організація управління в основному направлена не на аналіз зовнішньої обстановки, що є досить важливо для даної галузі, а тільки на розв'язання внутрішньогосподарських проблем. Цей факт необхідно враховувати, адже він суттєво впливає на результативність галузі в цілому.

Література:

1. Гринчучький В.І., Карапетян Е.Т., Погрішук Б.В. Економіка підприємства: навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 304 с.
2. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.С. Іванілов — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 728 с.
3. Лісун Я.В., Хлістунова Н.В. Формування системи управління стратегічною гнучкістю підприємств / Я.В. Лісун, Н.В. Хлістунова // Актуальні проблеми економіки. — 2015. — №8 (170). — С. 170—176.

4. Мазур А.Г., Шаманська О.І. Управління ресурсним потенціалом підприємства / А.Г. Мазур, О.І. Шаманська. — Вінниця: ТОВ фірма "Планер", 2013. — 272 с.

5. Марчкур А.Є., Лицій А.А., Коваль З.О. Економіка і управління підприємством: Навч. Посібник / А.Є. Марчкур, А.А. Лицій, З.О. Коваль. — Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2014. — 156 с.

6. Олесків І.Б. Групи економічного впливу в системі управління підприємством: концепція і інструментарій їх відбору та узгодження інтересів: монографія / І.Б. Олесків. — Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. — 292 с.

7. Ратушняк О.Г., Паланиця М.В. Вдосконалення ефективності управління підприємством шляхом впровадження інформаційних систем / О.Г. Ратушняк, М.В. Паланиця // Вісник Хмельницького національного університету. — 2011. — № 3. — Т 3. — С. 258—263.

8. Сергієнко Т.І. Управління людськими ресурсами на підприємстві в системі сучасного менеджменту / Т.І. Сергієнко // Гумунітарний вісник ЗДІА. — 2012. — № 51. — С. 101—107.

9. Ткаченко С.М. Ефективність забезпечення економічної стійкості підприємства / С.М. Ткаченко // Агросвіт. — 2012. — № 19. — С. 48—51.

10. Яркіна Н.М. Управління підприємством як економічна категорія (теоретичні аспекти) / Н.М. Яркіна // Держава та регіони. — 2014. — № 1. — С. 130—136.

References:

1. Hrynychutskyi, V.I. Karapetian, E.T. and Pohrishchuk, B.V. (2010), *Ekonomika pidpryyemstva* [Business economics], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
2. Ivanilov, O.S. (2009), *Ekonomika pidpryyemstva* [Business economics], Kyiv, Ukraine.
3. Lisun, Y.V. and Khlistunova, N.V. (2015), "Formation of strategic management flexibility enterprises", *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 8 (170), pp. 170—176.
4. Mazur, A.G. and Shamanska, O.I. (2013), *Upravlinnya resursnym potentsialom pidpryyemstva*, [Managing enterprise resource potential], Vinnitsa, Ukraine.
5. Marchkur, A.I. Lytsii, A.A. and Koval, Z.O. (2014), *Ekonomika i upravlinnia pidpryyemstvom* [Economics and business management], Lviv, Ukraine.
6. Oleskiv, I.B. (2013), *Hrupy ekonomichnoho vplyvu v systemi upravlinnia pidpryyemstvom: kontseptsii i instrumentarii yikh vidboru ta uzgodzhennia interesiv: monohrafiia* [Groups of economic influence in the management of the enterprise: concept and tools of selection and coordination of interests: monograph], Lviv, Ukraine.
7. Ratushniak, O. G. and Palanca, M. V. (2011), "Improvement of enterprise management effectiveness by implementing information systems", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 3, pp. 258—263.
8. Sergienko T. I. (2012), "Human resources Management in the enterprise in the system of modern management", *Humunitarnyi visnyk ZDIA*, vol. 51, pp. 101—107.
9. Tkachenko, S.M. (2012), "Efficiency ensuring economic viability", *Ahrosvit*, vol. 9, pp. 48—51.
10. Yarkina, N.M. (2014), "Enterprise Management as an economic category (theoretical aspects)", *Derzhava ta rehiony*, vol. 1, pp. 130—136.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2016 р.